

‘Azrâ’u Cākartâ Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi

Musa YILDIZ*

Halil İbrahim ŞANVERDİ **

Öz

Çeviri sırasında kaynak ve hedef dil normlarının yanında çevirmenlerin dikkat etmesi gereken diğeri bir husus kaynak metnin türüdür. Özellikle yazın çevirisinde karşılaşılan zorluklar göz önüne alındığında çevirmenlerin çeviriye başlamadan önce çeviri alanına dair bazı bilgilere sahip olması gerekmektedir. Roman, öykü, tiyatro ya da şiir çevirisinin hedef dilde nasıl yansıtıldığı çok önemlidir. Çünkü çevirmenin çeviri sırasındaki tercihleri hedef metnin okunabilirliğini etkileyen en önemli unsurdur. Klasik ve dini eser çevirilerinin yanında son yıllarda edebi alanda Arapçadan Türkçeye yapılan çeviri eserler incelendiğinde ilk sırayı roman türü almaktadır. Arap edebiyatından başta Nobel ödüllü Necib Mahfuz olmak üzere başka yazarların da edebi eserleri Türkçeye aktarılmaktadır. Necib el-Kilâni, 1931-1995 yılları arasında yaşamış ve hayatına otuza yakın romanyla birlikte öykü, deneme ve bilimsel bilgi içeren birçok eser sığdırmıştır. Yazdığı romanlarla Mısır’da çeşitli ödüllere layık görülen yazarın Türkçeye çevrilmiş 10’dan fazla eseri bulunmaktadır. Çalışmamızda Türkçeye farklı çevirmenler tarafından aktarılan Kilâni’nin ‘Azrâu Cākartâ adlı romanı çeviri stratejileri açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde çeviri, çeviri stratejileri, romanın konusu, roman yazarı hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde de kaynak ve hedef metinlerden alınan örnekler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Arapçadan Türkçeye çevrilen eserlerde ne gibi yöntemlere başvurulduğu ortaya konulmuştur. Çalışmanın çevirmenlere çeviri sırasında hangi çeviri stratejilerini kullanabilecekleri hakkında bilgi vereceği düşünülmektedir.

Key Words: Arapça-Türkçe Çeviri, Çeviri Stratejileri, Yazın Çevirisi, Necib el-Kilâni.

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı. Ankara, Türkiye.

Elmek: musayildiz@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5274-9481>

** Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Çankırı, Türkiye.

Elmek: halilbrahim@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7093-7099>

Received Date / Geliş Tarihi: 13.12.2018
Accepted Date / Kabul Tarihi: 08.02.2019

DOI: diledeara.542608

Analysis of Turkish Translation of The Novel Azra Jakarta in Terms of Translation Strategies

Abstract

Along with the source and target language norms that translators should pay attention to the kind of source text during translation. Especially for difficulties in the literary translation, translators should have some knowledge of translation before starting translation. It is very important how a translation of a novel, story, theater or poetry is reflected in the target language. Because the translator's preferences are the most important factor affecting the readability of the target text. In addition to the translation of classical and religious works, the novel translation is first in the translation works from Arabic to Turkish in the literary field in recent years. The literary works of other writers, especially with Nobel Prize winner Najib Mahfuz from Arabic literature, are translated to Turkish. Najib al-Kilani lived between 1931 and 1995 and wrote stories, essays and academic works with almost thirty novels. He was awarded several prizes in Egypt for his novels and more than ten novels translated into Turkish. In this study, Kilani's Azra Jakarta novel which was translated into Turkish by different translators was analyzed comparatively in terms of translation strategies. In the first part of the study is given information about translation, translation strategies, the subject of the novel, the novelist and in the second part analyzed comparatively samples taken from the source and target texts. In this study it is revealed which strategies are used in translations from Arabic to Turkish. It is thought that this study will give information to translators about which strategies to use during translation.

Keywords: Arabic-Turkish Translation, Translation Strategies, Literary Translation, Najib al-Kilani.

Extended Summary

Translation is one of the most important activities providing intercultural communication. Because there are societies that speak different languages from past to present, translation activity is always needed. After that, it is a fact that translation will be needed in order to ensure international communication in a globalizing world. Translation is a necessary activity for intercultural social and economic interaction in addition to cultural exchange.

Literary translation differs from other text types in the classification of translation types. The translation of a literary text is one of the most complicated of the types of written translation. Because in these text types have meaning beyond the first meanings of words and sentences. Therefore, translators face various difficulties especially in the translation of literary texts. These difficulties can be minimized by various methods. If translators have knowledge about these methods, target texts can be more intelligible and readable. Because the translation strategies preferred by the translators are very effective on the intelligibility and readability of the target text.

In the scope of the study the translations of the novel *Azra Jakarta* of Najib Kilani's, whose some works were translated from Arabic to Turkish, was examined comparatively in term of which translation strategies were preferred by the translators in their translations. The aim of our study is to evaluate the effects of these strategies on the readability of target language texts by revealing the strategies which are preferred in translating from Arabic to Turkish. Besides that, some strategies that may be an alternative to the methods preferred by translators were also proposed.

Social, economic and historical relations between Arabs and Turks are based on a long past. Therefore, translation activity between these two cultures is inevitable. Previously, translation activity between these two languages focused on religious texts and classical works, and then this activity gained momentum in the field of literary translation. When the Egyptian writer Najib Mahfouz received the Nobel Prize, the translation activity between these two cultures increased

more. Generally, the works of writers such as Najib Mahfouz and Khalil Gibran were translated to Turkish from a different language except for Arabic. However, in recent years there has been an increase in the translation of literary works from Arabic. When we look at the translated writers from Arabic to Turkish, the writers such as Abdel Hamid Gouda al-Sahhar, Adonis, Jurji Zaydan, Khalil Gibran, Mahmoud Darwish, Najib Mahfouz, Najib Kilani, and Nizar Qabbani come into prominence. When we look at the names that translate from Arabic to Turkish, Ibrahim Demirci, Mehmet Hakkı Suçin, and Metin Fındıkcı are at the forefront in the field of poetry. But, in novel and story translation, there are names like Adem Yerinde, Ali Nar, Erdiñ Doğru, Erkan Avşar, Halim Öznurhan, Hülya Afacan, Hüseyin Yazıcı, Musa Yıldız, Rahmi Er, and Selahattin Hacıoğlu.

While there are studies on critical analysis of literary translations from any foreign language to Turkish, the number of literary translation criticism studies from Arabic to Turkish is quite low. However, it is thought that critical studies on translations from any foreign language to Turkish will increase the quality of translations between two languages. In our study, firstly theoretical definitions have been formed by considering translation definitions, literary translation, and translation strategies. After giving brief information about source text and author, samples selected from source text were compared with target texts. It was dwelled on that the translators preferred which translation strategies in their translations. In addition, for some examples, was suggested that it is possible to create more readable texts in the target language preferring a different strategy. Besides that, in the conclusion of the study, the target texts were evaluated based on Toury's equivalence.

As a result of the study, it is seen that translators generally preferred a translation based on the source text. So, the readability and comprehensibility of the target texts have been adversely affected by the methods preferred by the translators. Especially in literary translations, it is expected from translators to create a similar effect of the effect of the source text on the reader. For both literary translations and other translations, it is concluded that translators having some theoretical knowledge in addition to knowing both languages, it will be highly effective on the readability of translation text. In addition, it will be useful to have a review by an expert in both languages in order to increase the readability and intelligibility of literary texts translated to Turkish from any foreign language.

Giriş

Çeviri, kültürler arası iletişimi sağlayan, farklı dilleri konuşan insanların birbirlerinden haberdar olmasına imkân veren dilsel bir etkinliktir. Her çeviri bir bakıma başka bir zamana, mekâna ya da kültüre yapılan yolculuktur. Günümüzde çeviri, toplumların, ülke yönetimlerinin neredeyse vazgeçemeyeceği zorunlu bir etkinlik halini almıştır. Çevirinin vazgeçilemeyecek bir etkinlik olduğunu dile getiren Stolze, insanlar farklı diller kullandıkları sürece çevirinin var olacağını vurgulamaktadır. Siyasi ve toplumsal iletişimde ve siyasal gücün yayılmasında olduğu gibi, huzurlu seyahat ortamında ama özellikle felsefenin, bilimin, edebiyatın ve dinin aktarımında dil engelinin aşılması için çevirinin her daim insanın vazgeçilmez etkinliklerinden biri olacağını belirtmektedir (Stolze, 2013, s. 17).

Araplarla Türklerin derin tarihi bağlarının yanında uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin Arap coğrafyasına hükmetmesi iki toplum arasındaki kültür alışverişini zorunlu kılmıştır. Her iki toplum siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda birbirinden istifade etmiştir. Arapça ve Türkçe arasındaki çeviri hareketliliği tarihi bağların da etkisiyle oldukça eskiye dayanmaktadır. Gürçağlar, 13. ve 14. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk yazılı çevirilerin Arapça ve Farsçadan yapıldığını bu çevirilerin Osmanlıcanın gelişimine katkı sağladığını, edebiyatta Farsça önde gelse de dini metinlerle tıp ve fen bilimleri alanındaki çevirilerde Arapçanın kaynak dil olarak kullanıldığını belirtir (T. Gürçağlar, 2016, s. 18). Arapça ile Türkçe arası çeviri hareketliliği klasik dönem eserleri ve dini eserler üzerinde yoğunlaşmışken belirli bir dönem sonra modern dönem edebi eserlerin de Türkçeye aktarılma çabası başlamıştır. Dağbaşı, Araplar ve Türkler arasındaki kültürel bağın oluşmasında en önemli faktörlerden birinin çeviri olduğunu ve günümüzde edebi çevirilerin önemli bir yer teşkil ettiğini belirtir (Dağbaşı, 2017, s. 181). İki kültür arasındaki çeviri hareketliliği Mısırlı yazar Necib Mahfuz'un 1988 yılında Nobel edebiyat ödülünü almasıyla ivme kazanmıştır. Ancak Türkçede yayımlanmış olan Mahfuz'un birçok romanı İngilizceden dilimize aktarılmıştır. Yıldız'ın eserlerin isimleri ve çevirmenleri hakkında bilgi verdiği çalışmasında, Mahfuz'un Türkçeye aktarılan romanla-

rının çoğunluğu, Arapça dışında bir yabancı dil aracılığıyla dilimize çevrilmiştir (Yıldız, 2009, ss. 17-28, 2017, ss. 81-82). Bununla birlikte Arapçadan Türkçeye yapılan edebi çevirinin, Arapçadan diğer yabancı dillere yapılan çeviri eserlerle kıyaslandığında nicelik olarak az olduğunu söylemek mümkündür. Modern Arap edebiyatından Türkçeye çevrilen isimlere bakıldığında Abdulhamid Cûde es-Sahhâr, Corcî Zeydân, Halil Cibrân, Mahmûd Dervîş, Necîb el-Kilânî, Necîb Mahfûz ve Nizâr Kabbânî gibi edebiyatçılar öne çıkmaktadır.

Çeviri

Herhangi bir söz veya metnin bir dilden başka bir dile aktarılması olarak tanımlanan çeviri kavramı farklı dillerin varoluşundan itibaren etkinliğini sürdürmektedir. Yalçın çeviriyi, toplumların yaşamında hayatî bir rol oynayan ve toplumlar arasındaki bilgi alışverişinde çağın vazgeçilmez bir etkinliği ve bir dildeki bildirimlerin anlam ve biçim yönünden eşdeğerlik sağlamak suretiyle bir başka dile aktarılması işlemi ve bunun sonucunda ortaya çıkan ürün olarak tanımlar (Yalçın, 2015, s. 9,11). Göktürk de (2016), başka dillerin tanımladığı, başka dünyaların tanıtılması ve değişik toplulukların, ulusların, bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbirleriyle paylaşabilme yolu olan, diller ötesinde bir ortak dil, dillerin dili olarak tanımlamaktadır (s. 15). İşler ve Yıldız, bilim ve teknolojinin gelişimiyle gittikçe küçülen dünyada çeviri olgusunun hem dil içi hem de diller arası düzeyde iletişimin ayrılmaz bir parçası olarak önemini ve güncelliğini koruduğunu vurgulamaktadır (İşler ve Yıldız, 2008, s. 17). Çeviri, kapalı kapıları açabilecek özelliğe sahip bir anahtar niteliğindedir. Özellikle dil öğretiminde önemli bir yere sahip olan çeviri, medeniyetlerin kültürel, sanatsal ve ticari anlamda gelişimine büyük katkı sunmaktadır. Birçok ülkenin edebiyatının gelişiminde çeviriden ve çeviri aracılığıyla bu alanda elde edinilen kazanımlardan söz etmek mümkündür. Örneğin edebiyat alanında önemli bir yeri olan roman türünün Türk ve Arap edebiyatına çeviri aracılığıyla girdiğini söyleyebiliriz.

Dünyada yaklaşık yedi bin dilin var olduğu (Ethnologue Languages of The World, 2018) bilgisine dayanarak, aslında çevirinin çok önemli bir görev üstlendiğini söylemek mümkündür. Çünkü bir insanın tüm bu dilleri bilmesinin imkânsızlığı gerçeği, çeviri olmadan birçok bilgi ve kültür alışverişinin eksik kalacağını açıkça

göstermektedir. Grossman, çevirinin olmaması durumunda dünya üzerinde bin tane dil olduğu varsayılsa bile on dil bilen bir dehanın dahi 990 dilde yazılanlardan mahrum kalacağını ifade eder (Grossman, 2017, s. 21, 22).

Bu önemli görevi üstlenen kişi yani çevirmen, kaynak ve hedef dil metinleri arasında eşdeğer metin oluşturmaya çabalayan bir uzmandır. Çevirmeni sadece kaynak dil mesajını hedef dile aktarmakla görevli bir kişi olarak nitelemek yüzeysel bir bakış açısının göstergesidir. Raková çevirmeni yetkin bir dilbilimcinin üstünde görür. Çevirmenin, çeviriyi kaynak dilin kültürel ve sezgisel açıdan değerlendirmesini ve bunun hedef dil dizgesinde tutacağı yeri göz önünde bulundurması gereken bir kişi olduğunu belirtir (Raková, 2016, s. 30). Çevirmen özellikle yazın çevirisinde kaynak metnin okunabilirliğini hedef dilde de oluşturmaya çabalamalıdır. Anamur, çevirmeni geniş bir bilgiye sahip, yazarın yapıtını çok iyi bilen, onun düşüncesini, amacını, söylemek istediğini anlayan, yorumlayan ve bu yapıtı bir hedef dilde, farklı bir bağlamda, anlamsal, anlatımsal, biçimsel ve etkisel özelliklerini yitirmesine izin vermeden anadilindeki doğallıkla, sanki yazar yapıtını hedef dilde yazıyormuşçasına, ancak hedef metni ulusallaştırmadan eşdeğerli olarak üreten kişi olarak tanımlar (Anamur, 1998, s. 2).

Çeviri tanımlarında ve çeviriye dair söylemlerde eşdeğerlik kavramıyla sıkça karşılaşılmaktadır. Eşdeğerlik, kaynak ve hedef metin arasında oluşturulması beklenen bir olgudur. Yani kaynak dil metni içeriğinin belirli ölçütler ışığında hedef dilde oluşturulmasıdır. Aktaş, eşdeğerliğin kaynak ve hedef dil metni arasında dilbilgisi yönünden yeterli ölçüde denklik kurma ve bununla birlikte kaynak dildeki bir mesajın anlam, işlev, üslup, iletişim ve kültürel bakımdan hedef dilde en doğal biçimde yansıtma anlamına geldiğini vurgular (Aktaş, 1996, s. 94). Nida ve Taber'e göre çevirmen kaynak metnin öncelikle içeriğini sonra da biçimini göz önüne alarak yani 'biçimsel eşdeğerliği', sonra da alıcıya yönelip hedef dilde iletinin doğallığını yani 'dinamik eşdeğerliği' sağlamalıdır (Nida ve Taber, 1982, s. 24). Çeviride anlamsal ve iletişimsel çeviri kavramlarını kullanan Newmark da, çeviri sürecinde eşdeğerliği yakalamak için metin türü ve içeriğinin yanında okur kitlesinin özelliklerini göz önünde bulundurmak gerektiğini vurgular (Newmark, 1988, s. 83; Özyön, 2014, s. 33).

Yazın Çevirisi

Mounin çeviriyi dini çeviriler, edebi çeviriler, şiir çevirileri, çocuk edebiyatı çevirisi, tiyatro çevirisi, sinema çevirisi ve teknik çeviri gibi çeşitli türlere ayırmaktadır (akt. Reiss, 2000, s. 22). Mansûr ise, çeviriyi bilimsel çeviri, edebi çeviri ve dini çeviri olmak üzere üç başlıkta inceler. Öykü, roman, tiyatro ve çevirisi en meşakkatli olan şiir çevirisini edebi çeviri içerisine alarak edebi çevirinin anlamdan çok sözün etkisine ve üslubun derinliğine odaklandığını vurgular (Mansûr, 2006, s. 31).

Genel itibarıyla yazın çevirisi, teknik çeviri ve bilgilendirici metin çevirileri gibi diğer çeviri türlerinden ayrı tutulmaktadır. Çünkü yazın alanının kendine has estetik, anlam ve biçimsel özellikleri mevcuttur. Yazınsal metinlerde kelimeler ve cümleler ilk anlamlarının ötesinde anlam taşırlar. Birçok sanatsal kullanım yazınsal metinlerde kendisini gösterir. Bu yüzden dilsel ve kültürel olarak birçok öge içeren ve etkileyici ifade tarzlarının yer aldığı yazınsal metinlerin çevirisi ayrı bir yere sahiptir. Aksoy, yazın çevirisinde çevirmenin bazen yazınsal metni çeviremeyecek duruma düştüğünü, bunun da yazın dilinin günlük dil ve konuşmalardan çok farklı anlamlar ve yapılar içerdiğiyi yakından ilişkili olduğunu belirtir. Yazın metninin yaratıcılık ve özgünlük boyutları bu türün çevirisini de güçleştirmektedir (Aksoy, 2002, s. 57). Schleiermacher, yazınsal metin çevirilerinde iki yaklaşımın varlığından bahseder ve çevirmenin çeviri metni okura götüreceğini yani yerelleştirebileceğini ya da okuru metne götüreceğini yani metni yabancılaştırabileceğini vurgular (akt. Snell-Hornby, 2006, s. 10). Göktürk de, her çevirinin çevirmenin parmak izlerini taşıdığını ancak çevirmenin kaynak dil ile çeviri dilini kullanabilme gücü, zihinsel çözümleme, yorumlama, çağrıştıma yetisi gibi özelliklerinden dolayı bu izlerin en çok görüldüğü alanının yazın yapıtlarının çevirisi olduğunu ifade eder. Ayrıca metinlerin yalın ve karmaşık olarak ayrımına gitmesi söz konusu olsa şüphesiz en karmaşık, çevirisi en çok sorun çıkaran, çevirmeni en çok zorlayan ve onu ele veren metinlerin yazın metinleri olduğunu savunur (Göktürk, 2016, s. 104, 105). Yazınsal metinlerde söz oyunları, mecazi kullanım, sözcüklerin yan anlamlarının kullanımı en üst düzeyde iken teknik ya da nesnel alan olarak nitelenecek herhangi bir çeviride aynı durum söz konusu değildir. Yazınsal metinler hem açıkça dile getirilen düşüncelerle hem de gizli denebilecek anlatımlarla doludur. Yazınsal metin yazarının biçimiyle ilgili olarak bu tür metinlerde eksiltili, karmaşık, devrik cümleler görmek mümkündür.

Çeviri Stratejileri

Çeviride kaynak dildeki mesajı hedef dile aktarıırken çevirmenin birçok zorlukla karşılaşması gayet doğal karşılanan bir durumdur. Kaynak ve hedef dil arasındaki doğal farklılıklardan kaynaklı durumları farklı yöntemlerle çözmek ve kaynak dildeki iletinin etkisinin bir benzerini hedef dilde de oluşturmak çevirmenin görevlerindedir. Kaynak ve hedef dil arasında ne kadar çok farklılık olsa da her metnin belirli stratejiler kullanılarak çevrilmesi mümkün görünmektedir. Çeviri stratejileri, çeviri işlemi sırasında çevirmenlerin çeviri sorunlarını çözmek ve çeviri eşdeğerliğinde istenen seviyeye gelmek için, izlediği yollar ve kullandıkları yöntemlerdir. Çeviri stratejileri bir bakıma çevirmenin çeviri sırasındaki yardımcılarıdır. Suçin, diller arası çevirinin mümkün olmasına rağmen, çevirmenin karşılık bulamama sorunuyla her zaman karşı karşıya kalabileceğini ve bu durumda da çevirmenin sorunu birtakım stratejiler yoluyla telafi etmeye çalıştığını belirtmektedir (Suçin, 2013, s. 30). Çeviri işlemi sırasında çevirmenlerin karşılaştıkları zorlukları aşarak kaynak metin ve çeviri metin arasında uygun eşdeğerliği kurmak için başvurdukları stratejiler çeviribilimciler tarafından isimlendirilmiştir. Vinay ve Darbelnet, çeviri stratejilerini şu başlıklarda toplamıştır (Munday, 2001, s. 56-59):

1. *Ödünç Alma (Borrowing)*: Kaynak metinde geçen kelimenin hedef metne çevrilmeden kaynak metindeki şekliyle direkt olarak aktarılmasıdır. Hedef dilde yer almayan sözcükler için kullanılabilen gibi hedef metinde yabancılık etkisi oluşturmak için de kullanılabilir. Yazıcı, ödünçlemenin yabancı sözcüğün doğrudan aktarımı şeklinde olabileceği gibi Türkçe sesletime uygun şekilde çevrilmesinin de bu yönetime girdiğini belirtir. (Yazıcı, 2011, s. 65).

2. *Öykünme (Calque)*: Kaynak dildeki bir sözcük ya da yapının hedef dile sözcüğü sözcüğüne aktarımıdır. Vinay ve Darbelnet, ödünç alma ve öykünme stratejisi ile hedef dile geçen kelimelerin zamanla hedef dile yerleşebileceğini belirtmektedir.

3. *Sözcüğü sözcüğüne çeviri (Literal Translation)*: Birebir çeviri işlemi olarak da adlandırılır. Bu stratejide hedef dilin kullanımına dikkat edilir ancak kaynak metnin bütünlüğüne herhangi bir müdahalede bulunulmaz. Anlama değil biçime odaklanılır. Eksiltme

veya ekleme yapılmaz. Edebi türlerin çevirisinde yeterli bir yöntem olmayabilir.

4. *Yer değiştirme (Transposition)*: Kaynak metinde yer alan öğelerin anlamı değişmeden yer değiştirmesi yani hedef dile aktarımıdır. Bu durum zorunlu ya da tercihen olabilir. Fiil olan öge, hedef dile aktarılırken isim olarak veya kaynak dildeki zarf, hedef dile fiil olarak aktarılabilir.

5. *Değiştirme (Modulation)*: Bu değişim kaynak dildeki anlamın farklı bir yapıyla hedef dile aktarılması olarak açıklanabilir. Berk, bu yöntemin hedef metindeki bir bölümün bakış açısını değiştirerek ya da bir açıklama getirerek yeniden düzenlenen çeviri işlemi olduğunu belirtir (Berk, 2005, s. 138).

6. *Eşdeğerlik (Equivalence)*: Bu terim kaynak ve hedef dilin aynı durumu farklı üslup ve yapıyla vermesiyle ilgili olarak kullanılır. Eşdeğerlik özellikle deyim ve atasözü çevirilerinde kullanılan bir stratejidir. Bir dilde var olan deyimın çevrilecek dilde nasıl ifade edildiğini bilmek bu açıdan önemlidir. Doğru, Arapça 'اختلط الحابل بالنابل' deyiminin sözlük anlamının 'ağ kuran kişi ile ok atan birbirine karıştı' olduğunu ancak bunun Türkçe deyimsel ifadesi 'sapla saman birbirine karıştı' olarak çevrilmesinin doğru bir çeviri olacağını vurgulamaktadır (Doğru, 2011, s. 73).

7. *Uyarlama (Adaptation)*: Kaynak kültürde bulunan bir durumun hedef kültürde birebir aynısının bulunmamasında kullanılan işlemdir. Çeviri işleminde hedef kültürün özellikleri dikkate alınır. Berk, hedef kitlenin beklentilerini karşılayabilmek için kaynak dildeki bir eseri erek kültürün ya da belirli bir hedef kitlenin koşullarına uygun şekilde gerçekleştirilen çeviri işlemi olarak açıklar (Berk, 2005, s. 157).

Mona Baker da, çevirmenlerin eşdeğerliliği sağlamak için çeşitli stratejilere başvurduklarını belirterek bu stratejileri şu başlıklar altında toplamıştır (Baker, 2011, ss. 23-47):

1. *Genelleştirme – Üst Anlamlı (Superordinate)*: Genelleştirme stratejisi, kaynak metinde yer alan bir ifadenin hedef metne aktarılırken kendisinden daha genel anlam içeren bir ifade ile aktarılması işlemidir. Dickins, Arapçadaki "خال و عام" ‘yani amca ve dayı’ gibi ifadelerin İngilizceye ‘uncle’ ifadesi ile çevrildiğinde hedef dildeki bu ifadenin Arapçadaki özel ifadelere göre daha genel bir anlam içerdini belirtmektedir (Dickins, Hervey ve Higgins, 2017, s. 77).

2. *Özelleştirme – Alt Anlamlı*: Kaynak dildeki daha genel yani üst anlamlı bir ifadenin ya da sözcüğün hedef dile aktarılırken duruma göre daha alt anlamlı yani özel anlamlı bir ifade olarak çevirme işlemidir. Dickins, Arapçada geçen "صندوق" kelimesinin genel bir ifade olduğunu belirtir. Bunu İngilizceye aktarırken bağlamdaki duruma göre mesela sokak arasında çöp atma eylemi için kullanılacak ise kaynak metindeki bu kelimenin İngilizcedeki ‘bin’ kelimesi ile karşılanması, fakat birinin kitaplarını bir kutuya koyması şeklinde bir anlam var ise ‘box’ kelimesinin kullanılması gerektiğini vurgular (Dickins ve diğeri, 2017, s. 77).

3. *Kültürel İkâme (Cultural Substitution)*: Kültür özellikli bir öge veya ifadeyi hedef dilde aynı anlamı içermeyen fakat hedef dil okuyucusunda aynı etkiyi bırakmaya ve benzer bir bağlamı çağrıştırmaya sahip hedef dil ögesi ile değıştirmeyi içeren stratejidir.

4. *Kültürel Ödünçleme*: Bu strateji kültüre özgü olguların aktarımında yaygındır. Kaynak kültürdeki bir ifadenin hedef dile aktarımında kaynak dildeki ifadenin aynen aktarımıdır. Bu stratejide kültürel ögeler ödünç alınmaktadır denilebilir.

5. *Açıklama (Paraphrase)*: Kaynak dildeki ögenin hedef dilde ifadesi için hedef dilde farklı formda kelime üretme işlemidir. Açıklama stratejisinde kaynak dilde tek bir kelime ile ifade edilen durum hedef dilde bir söz öbeğı şeklinde aktarılabilir. Uzak kültürler arasında yapılan çeviri sırasında ortaya çıkan bir yöntemdir.

6. *Çıkarma (Omission)*: Çeviri sırasında kaynak dilde yer alan bir kelime, ifade veya deyim hedef dile aktarılırken çıkarılması işlemidir.

Yaymevinin uygun görmediği ya da gereksiz bulduğu kısımların çıkarılması da bu yöntemle ifade edilebilir. Baker, bu stratejinin çok katı bir uygulama olarak görülse de bazı bağlamlarda hedef dile aktarılırken bir kelime veya ifadeyi çevirmemenin zararı olmayacağını düşünmektedir.

7. *Açıklama (Illustration)*: Kaynak dilde geçen sözcük ya da ifadeye eşdeğer bir karşılık bulunmadığında yararlı olabilecek bir yöntemdir. Kaynak dilin aktarımı sırasında hedef dilde dipnot ya da sonnot olarak kısa açıklamaların verilmesi yöntemidir. Aksan, Arapçadan alınma 'gamze' sözcüğünün hem yanaklarda gülümserken oluşan çukurluk hem de eski şiirde süzgün, anlamlı ve etkili yan bakış anlamlarında kullanıldığını bildirir. Bu gibi bir anlamı herhangi bir yabancı dile çevirirken açıklama gibi yollara başvurulması gerektiğini vurgular (Aksan, 2015, s. 76).

Yukarıda ele aldığımız stratejiler dışında Venuti'nin (Venuti, 2004, ss. 20-21) ortaya koyduğu 'yabancılaştırma ve yerleştirme stratejilerinin yanında ekleme, standartlaştırma gibi isimlerle nitelenen farklı yöntemler bulunmaktadır. Çeviri stratejilerinin bazıları isim olarak farklı olsa da aslında benzer görüşler içermektedir. Örneğin Vinay ve Darbelnet tarafından ortaya konulan ödünç alma yöntemi ile Baker'in kültürel ödünçleme stratejisi çeviri sırasındaki benzer işlemi nitelenebilir.

Kaynak Eser عذراء جاكارتا ('Azrâ'u Câkartâ) Adlı Romanın İncelenmesi

Bu bölümde incelenmiş olan roman, Arapçadan Türkçeye Ali Nar ve Mehmet Nuri Çalışkan tarafından aktarılmıştır. Ali Nar'ın çevirmiş olduğu eserin ilk baskısı 1977 yılında yayımlanmış olsa da, farklı bir yayınevi tarafından basılan yeni baskısına ulaşılmış, ancak diğer yazarın çevirdiği eserin yeni baskısına ulaşılamamıştır.

Romanda, Endonezya'da 1960'lı yıllarda komünist partisinin emelleri, gerçekleştirmeye çalıştıkları darbe teşebbüsü ve bunun karşısında duran toplumun çektiği anlatılmaktadır. Ayrıca romanın başkahramanı olan üniversite öğrencisi Fatma'nın cesurca dik duruşu ve partinin planlamış olduğu darbenin karşısında durarak bu girişimin başarısız olması için çalıştığı ve sonunda bir partili tarafından öldürüldüğü konu olarak işlenmektedir.

Modern Arap edebiyatı dönemi yazarı Necib el-Kılânî, romanlarında genellikle tarih içinde yaşanan İslami olayları, Müslümanların dünya üzerindeki durumunu, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanların maruz kaldığı sıkıntıları ve Mısır toplumunu konu olarak işlemeye gayret göstermiştir. Eserlerinden dolayı çeşitli ödüllere layık görülen Kılânî, İslami edebiyat kavramı çerçevesinde de adına sıkça rastlanılan bir isimdir. Kılânî, 1 Haziran 1931’de Mısır’ın kuzeyinde yer alan el-Ğarbiyye iline bağlı Ziftâ şehrinde bulunan Şerşâbe köyünde doğmuştur. Kılânî, dini eğitim için henüz dört yaşında iken köy okuluna gittiğini, bundan sonra da ilkokul eğitimini köyünde aldığını belirtir. Henüz küçük yaşlarda Menfalûtî, Rafi’î, Şevki’nin divanı ve tiyatrolarını, Tâhâ Huseyn’in eserlerini okumaya çalıştığını ifade eder (el-Kılânî, 2016, s. 18,19). Kılânî, 1951 yılında Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne kaydolmuş ve üniversite okurken 4.sınıfta İhvan grubuna katıldığından dolayı, siyasi davalardan birinde hapse mahkûm edilmiştir. Bu süre zarfında ‘Eğâni’l-Ğurebâ’ adlı şiir koleksiyonunu toplamış ve Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllendirilen ‘et-Tarîku’t-Tavîl’ adlı romanını kaleme almıştır (Abdulhâlik, 2010, s. 68,69). Üniversite eğitiminin kalan kısmını serbest kaldıktan sonra tamamlamış. İlk önce memleketinde doktorluk görevini ifa eden ve 1967’de Kuveyt’e, sonra da Dubai’ye giden Kılânî, sağlık müdürlüklerinde çeşitli görevlerde bulunmuş ve son olarak da Birleşik Arap Emirliklerinde Sağlık Bakanlığında Sağlık-Kültür müdürü olarak görev yapmıştır (el-’Arînî, 2005, s. 14). İslami edebiyatta adından söz ettiren ve başta edebi türlerde olmak üzere çeşitli konularda yazılar kaleme alan Kılânî, 6 Mart 1995’te Kahire’de vefat etmiştir.

Kaynak ve Hedef Dil Metinlerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Kaynak ve hedef dil metinlerinin karşılaştırılmasındaki amaç hata avcılığı değildir. Çevirmenlerin çeviri sırasında hangi yöntemleri tercih ettiklerini, çevirilerinde kaynak metne mi yoksa hedef dil normlarına mı bağlı kalarak çeviri yaptıklarını değerlendirmektir. Bu değerlendirmeler sonucunda da çeviri alanında daha iyi çevirilerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Çünkü çevirmenlerin, yapılan çevirilerdeki tercih etmiş olduğu yöntemler, ister zorun-

lu ister tercihen olsun, hedef metnin hedef dil kültüründe kabul edilebilirliği ve okunabilirliği üzerinde oldukça etkilidir. Bunun yanında çevirmenlerin, çeviri sırasında bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak yaptığı değişiklikleri görebilmek, başka çevirmenlerin çeviri alanında ortaya koyacakları yapıtları da etkileyecektir. Bu yüzden kaynak ve hedef dil metinlerinin karşılıklı olarak belirli sınırlar içinde değerlendirilmesinin çeviri alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde kaynak metin yazarı Kılânî'nin yukarıda belirtmiş olduğumuz romanının iki farklı çevirmen tarafından Türkçeye aktarılırken hangi çeviri stratejilerini tercih ettikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme sırasında Necîb el-Kılânî'nin *عذراء جاكارتا* ('Azrâ'u Câkartâ-Cakartalı Kız) romanı, 'kaynak metin' olarak yer almıştır. Ayrıca hedef metin-1 (H.M.1) olarak Ali Nar tarafından 'Cakartalı Kız' adıyla çevrilen eser; hedef metin-2 (H.M.2) olarak da M. Nuri Çalışkan tarafından 'Cakartalı Mücahide' başlığıyla aktarılan çeviri eser kastedilmektedir. İnceleme yapılırken kaynak metinden örnekler, hedef metinlerdeki karşılıklarıyla çeviri stratejileri açısından değerlendirilmiştir.

Çeviri eserlerin henüz başlığına bakıldığında çevirmenlerin başlık seçiminde farklı tercihlerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Arapça "عذراء" kelimesi Türkçede 'bakire, kız' sözcükleri ile karşılanır. H.M.1 yazarı, romanın başlığında sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini tercih ederek 'Cakartalı Kız' olarak çevirmişken; H.M.2 yazarı, 'Cakartalı Mücahide' başlığını kullanarak romanın olay örgüsünden etkilenmiş bir bakıma özelleştirme yoluna gitmiştir.

Örnek 1:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	تناول الزعيم الكأس للمرة الخامسة، ومع ذلك فقد بقي محتفظا بتوازنه، متمالكا لأعصابه، عيناه تومضان في فرح طارئ، وملامح وجهه قد بدت منبسطة لا يعلوها هم أو كدر، كان متوسطة القامة آسيوي السمات بكل معنى الكلمة، جذاب السمرة (el-Kilânî, 2015, s.5).	
H.M.1	İydid, kadehini beşinci kez boşalttı. Buna rağmen hala dengesi bozulmamıştı. Sınırlarına hâkimdi. Gözleri geçici bir neşeyle parlıyordu. Yüzünde sıkıntı ve kederden iz yoktu. Orta boylu tatlı esmer, tam anlamıyla tipik bir Endonezyalıydı (Nar, 2016, s.7).	Ödünç Alma Özelleştirme Kültürel İkame Sözcüğü sözcüğüne
H.M.2	İydid, kadehini beşinci defa boşaltmış olmasına rağmen, dengesini hala yitirmemişti. Sınırlarına de aynı ölçüde hâkimdi. Gözlerinin hissedilir ölçüde neşeyle parlaması gibi, yüzünde sıkıntı ve kederden de iz yoktu. Orta boylu, esmer çehresiyle tipik bir Endonezyalıydı (Çalışkan, 1993, s.5).	Ödünç Alma Özelleştirme Kültürel İkame Sözcüğü sözcüğüne

Her iki hedef metin yazarı, çeviri sırasında benzer stratejileri uygulamışlardır. Kaynak metinde 'الزعيم' (lider) sözcüğü, her iki yazar tarafından romanın konusuna bağlı olarak 1960'lı yıllarda Endonezya'da yaşamış olan dönemin Endonezya Komünist Partisi lideri 'Dipa Nusantara Aidit' ismini ödünç alma stratejisi ile Türkçe sesletime uygun olacak şekilde 'İydid' diye aktarmışlardır. Her iki hedef metin yazarının bu işlemi çevirinin genelinde uyguladıkları görülmüştür. Örneğin kaynak metinde geçen 'الرئيس' sözcüğünü 'başkan' olarak çevirmek yerine, dönemin başkanı olan 'Sukarno'nun ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Kaynak metinde 'تناول' (bir şey yemek ya da içmek, almak) olarak geçen ifadeyi 'kadehi boşaltmak' anlamında çevirmeyi tercih etmiş olsalar da, aslında Türkçede 'beşinci kadehini içti ya da argo olarak beşinci kadehini devirdi' ifadelerini kullanmaları eşdeğerlik açısından daha uygun olabilirdi.

'Tipik bir Endonezyalı' ifadesini de her iki çevirmen Mona Baker'in ortaya koymuş olduğu özelleştirme (alt anlamlı) çeviri yöntemi ile çevirmişlerdir. Kaynak metinde geçen 'آسيوي' (Asyalı) sözcüğünü romanın konusunda bağlı olarak 'Endonezyalı' olarak çevirerek özelleştirme stratejisini tercih etmişlerdir.

Bunun yanında çevirmenler, örnekteki bazı sözcüklere sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışını uygulamışlardır. Ayrıca H.M.1 yazarı, çevirisinde Arapçanın virgül özelliğini hedef metinde kısa cümleler şeklinde çevirerek ortaya koymuşken, H.M.2 yazarı bazı cümleleri bağlaçlarla bağlayarak birleştirme yoluna gitmiştir.

Örnek 2:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	ضحك حاجي محمد إدريس وقال: - أربعة أخماس العالم مخدوعون بطريقة أو بأخرى. - أود أن أقاله. (s.21).	
H.M.1	Hacı Muhammed İdris güldü ve: 'Dünyanın beşte dördü, şu veya bu yolla aldatılmıştır.' - Karşılığını göstermek istiyorum (s.19).	Sözcüğü sözcüğüne
H.M.2	Hacı Muhammed gülümsedi ve ekledi: Dünyanın beşte dördü, şu veya bu yolla aldatılmıştır bilirsin. - Karşılığını vermek istiyorum (s.19).	Sözcüğü sözcüğüne Ekleme

Her iki hedef metin yazarı örnek metni sözcüğü sözcüğüne çevirmiştir. Kaynak metinde geçen 'şu veya bu yolla' ifadesinin aynı şekilde çevrilmesi, hedef dil kültürüne pek uygun bir ifade olmamıştır. Onun yerine hedef dilde daha çok karşılaşılan 'öyle ya da böyle, bir şekilde' gibi olasılık bildiren ifadelerin kullanılması daha uygun olabilirdi. Ayrıca H.M.2 yazarı, hedef dil metninde örnek cümlenin sonuna 'bilirsin' ifadesini eklemeyi tercih ederek kaynak metin durum bağlamını hedef metne yansıtmaya çalışmıştır.

Çevirmenler, kaynak metinde geçen 'قابل bir konuyu konuşmak ya da görüşmek için bir araya gelmek, karşılaşmak, karşısında olmak' anlamlarına gelen sözcüğü ve Arapça kaynak metinde de 'onunla görüşmek/karşılaşmak' istiyorum anlamındaki ifadeyi, 'karşılığını vermek/göstermek' anlamında aktararak hedef metne kaynak metinden farklı bir anlam yüklemişlerdir. Her ne kadar kaynak metindeki fiilin 'karşılık vermek' anlamı olsa da metnin bağlamında bu anlamda kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Her iki çevirmenin yapmış olduğu çeviri hedef metinde anlaşılammamaktadır. Bu durum da, hedef metnin okunabilirliğini olumsuz etkilemiştir.

Örnek 3:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	ابتسم حاجي محمد، وقال: - أرى أن ذهابك عديم الجدوى (s.20).	
H.M.1	Hacı Muhammed gülererek dedi ki: - Görüyorum ki boşa kürek sallıyorsun (s.19).	Eşdeğerlik
H.M.2	Hacı Muhammed gülererek kızına yöneldi: - Görüyorum ki boşa kürek sallıyorsun (s.18).	Eşdeğerlik Ekleme

Her iki çevirmen kaynak metinde geçen birebir çeviri ile ‘gidişinin faydasız olduğunu düşünüyorum/boşuna gidersin diye düşünüyorum’ anlamına gelen ifadeyi, Türkçede gerçekleşmeyecek bir iř uğrunda boşuna çaba sarf etmek anlamında kullanılan ‘boşa küre çekmek’ deyimiyile vererek eşdeğerlik yöntemini, Newmark’ın deyimiyile iletişimsel çeviri yöntemini uygulamıştır. Çevirmenler, ‘أرى’ fiilinin sözlükteki ilk anlamını kullanarak sözcüğü sözcüğüne bir anlam vermeyi tercih etmiş olsalar da kaynak metnin anlamını ve etkisini hedef metne yansıtmışlardır. Ayrıca fiilin ‘düşünmek’ anlamını kullanarak da benzer etki verilebilirdi. H.M.2 yazarı, kaynak metinde geçen ‘Hacı Muhammed gülümsedi ve şöyle dedi’ cümlesini değiştirmeyi tercih etmiştir. Ayrıca kaynak metinde ‘yönelmek’ anlamında bir sözcük olmamasına rağmen hedef metne eklemiş, kaynak metinde yer alan ‘dedi, söyledi’ anlamındaki sözcüğü de ıkarımıştır.

Örnek 4:

Kaynak Metin		Çeviri Stratejisi
	واختلاف الناس في المهارات الشخصية والجسدية والمادية بجمعهم على معنى سام. هو الأخوة. الأخوة غير العداء الطبقي. الأخوة تجعل من الجميع سواسية كأسنان المشط أمام الله وأمام القانون (s.17).	
H.M.1	Ayrıcalıklar, kişisel beceri, bünye ve madde açısından. Onu da din harika bir mefhumda toplar. Bu kardeşliktir. Kardeşlik sınıf düşmanlığından başkadır. Kardeşlik bütün toplum fertlerini 'Allah ve kanun önünde bir tarağın dişleri gibi eşit görür' (s.16).	Sözcüğü sözcüğüne Kültürel ödünçleme
H.M.2	Ayrıcalıklar ise kişisel yetenek ve kabiliyet, bünye ve madde açısından. Onları da din, oldukça güzel bir kavram altında toplamaktadır. Bu kavram da kardeşlik kavramıdır. Kardeşlik, sınıf düşmanlığını yok eden etkili güçtür. Kardeşlik bir toplumun üyelerini bir tarağın dişleri gibi eşit kılar (s.16).	Sözcüğü sözcüğüne Kültürel ödünçleme Çıkarma

Her iki hedef metin yazarı bu örnekte birebir çeviriyi tercih etmişlerdir. Ancak kaynak metinde geçen 'مادية' sözcüğünü aynı şekilde aktarmaları hedef metinde anlaşılmemektedir. Oysa Arapçadaki bu sözcüğün karşılığı olarak 'maddi' sözcüğü kullanılabilirdi. Çünkü kaynak metindeki cümlede 'insanlar, kişisel beceri, fiziksel ve maddi durum olarak farklıdır' gibi bir anlam vardır. H.M.1 yazarının 'onu da din harika bir mefhumda toplar' cümlesi hedef metinde muğlak bir anlam barındırmaktadır. Çünkü kaynak metinde 'insanları kardeşlik gibi yüce bir mana içerisinde bir araya getirir' anlamında cümle vardır. H.M.1'de yer alan 'onu da' ifadesinin kaynak metinde yer alan hangi ifadeye karşılık olarak aktardığı anlaşılmemektedir. Ayrıca her iki çevirmen, çevirilerinde 'tarağın dişleri gibi eşit olmak' ifadesini kültürel ödünçleme yöntemi ile aktarmayı tercih etmiştir. Bu cümlede rivayet edilen 'الناس سواسية كأسنان المشط، ' (el-Mevsû'atu's-Şâmile", 2018) Hadis-i Şerif'ine de göndermede bulunulmuştur. Hadis-i Şerif'in birebir çevirisi şöyledir: 'İnsanlar bir tarağın dişleri gibi eşittir. Arap olanın Arap olmaya bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadır.' Türkçede de bu Hadis-i Şerif incelendiğinde genellikle benzer şekilde çeviri yöntemi ile çevrilmiştir. Oysa Türkçede 'tarağın

dişleri gibi eşit olmak’ deyimini kullanılmamaktadır. Bunun yanında H.M.2 yazarı kaynak metindeki ‘Allah katında ve kanun önünde’ anlamına gelen ifadeyi çıkar-mış ve kaynak metinde yer almayan ‘en etkili güçtür’ ifadesini eklemiştir.

Örnek 5:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	الجنرالات أفسدوا الثورة السابقة، أغلبهم مسلمون متدينون. وقد سحقوا رجال تلك الثورة. إذا سقط الجنرالات هذه المرة، فسيكون النصر أسرع مما نتصور (s.30).	
H.M.1	1948 devrimini generaller bozdu. Dindar Müslümanlar da onları yendi. O sefer Amir Şerafeddin’in adamları ezilmişti. Bu sefer generaller bertaraf edilirse umduğundan çok çabuk başaracağız (s.26).	Çıkarma Ekleme Değiştirme
H.M.2	1948 devrimini generaller bozmuştu. Ayrıca dindar insanlar da onları ezip geçmişti. Bu sefer generaller ortadan kaldırılsa sonuca çok daha çabuk ulaşılır herhalde (s.27).	Çıkarma Ekleme Değiştirme

Her iki çevirmen de yukarıdaki örnekte kaynak metinde yer almayan bazı ifadeleri hedef metne eklemeyi tercih etmiştir. Örneğin kaynak metinde ‘önceki devrim’ ifadesi yer alırken çevirmenler, 1948 devrimi diye aktarmayı tercih ederek tarihi bir bilgi eklemiştir. Ayrıca H.M.1 yazarı, kaynak metinde yer almayan özel bir ismi de çeviri metnine eklemiştir.

Her iki hedef metinde kaynak metinde yer alan ‘çoğu dindar Müslümanlardı’ ifadesi yer almamaktadır. Arapçada ‘çoğu, büyük kısmı’ anlamında kullanılan ‘أغلب’ sözcüğü hedef metinlerden çıkarılmıştır. Hedef metinlerde bir anlam karmaşası vardır. Çünkü kaynak metinde ‘çoğu dindar Müslüman generaller devrimcileri hezimete uğrattı’ anlamına gelen cümle değiştirilmiş, bu da anlamı etkilemiştir. Kaynak metinde ‘çoğu dindar Müslümanlardı’ diye kastedilen devrimin başarısız olmasına sebep olan generallerdir. Ancak hedef metinde böyle bir anlam yer almamaktadır. Çeviride kullanılan ‘onları’ zamiri de anlam karmaşasına yol açmıştır. Ayrıca kaynak metnin son cümlesinde ‘zafer, hayal ettiğimizden daha hızlı gerçekleşecek’ gibi bir anlam içeren cümleyi, her iki çevirmen değiştirerek aktarmayı tercih etmiştir. H.M.1 yazarı, cümleyi ‘çok çabuk başarmak’ ifadesi ile karşılamışken, H.M.2 yazarı, ‘sonuca daha çabuk ulaşmak’ şeklinde aktarmıştır.

Örnek 6:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	يكتفي بأن يثار حولها الغبار. قولوا مثلا إن أباه عميل هولندي سابق، وإنه يتلقى المعونات من الخارج وإنه تربطه بالمخابرات الأجنبية صلة. وشوهوا سمعتها. انسجوا من حولها القمص العاطفية المثيرة. أتعلم ذلك يا رامي؟ إنها بالتأكيد ستجن أو تكون مناط السخرية بين الطلبة والطالبات. وقهقهه فأنلا. – الموت أنواع (s.31).	
H.M.1	Onun çevresinde toz koparmak yeter, mesela dersiniz ki; babası, Hollandalıların eskiden beri ajanıymış ve dışardan da şu an yardım görüyormuş. CIA'dan da maaş alıyormuş. Laf atın, çeşitli aşk maceraları olduğunu yakıştırın. Öğrendin mi şimdi Rami? Böylece o mutlaka ya kendini hapseder ya da talebeler arasında eğlence konusu olur. Ve İydid kahkahayla ilave etti. – Ölümünden ölüm beğensin! (s.27).	Kültürel ikame Değiştirme Özelleştirme
H.M.2	Onun çevresindeki insanlar arasında gürültü koparmaya bakın. Mesela babasının Hollandalıların ajanı olduğunu, CIA'den maaş aldığını falan etrafa yayın. Ayrıca çeşitli aşk masalları da uydurabilirsiniz. Şimdi taktikleri anladın değil mi Rami? Böylece onun talebeler arasında kahkaha konusu olacağını düşünen İydid, kahkaha ile güldü: - Ölümünden ölüm beğensin o zaman (s.28).	Kültürel ikame Ekleme Değiştirme Çıkarma Özelleştirme

H.M.1 yazarı, değiştirme yöntemini uygulayarak Türkçedeki 'toz kaldırmak, ortalığı karıştırmak' anlamında 'toz koparmak' ifadesini hedef metinde kullanmıştır. H.M.2 yazarı da, aynı ifadeye ekleme stratejisini kullanarak 'insanlar' sözcüğünü eklemiş ve kaynak metindeki cümlelerin anlamını, hedef dilde karışıklık oluşturmak anlamında da kullanılan 'gürültü koparmak' ifadesiyle vermeye çalışmıştır. Her iki çevirmen kaynak metinde yer alan 'yabancı istihbaratlar' ifadesini de somut bir şekilde 'CIA' olarak hedef metne aktararak değiştirme stratejisini uygulamışlardır. Böylelikle de kaynak metindeki genel bir ifadeyi özelleştirme yöntemi ile aktarmışlardır.

Kaynak metinde geçen 'ya çıldırarak ya da öğrenciler arasında alay konusu olacak' anlamındaki cümlelerin ilk bölümünü, H.M.1 yazarı 'kendini hapsedecek' şeklinde aktarırken, H.M.2 yazarı bu cümleye çıkarma stratejisini uygulamıştır. Hedef metinlerde yer alan 'eğlence konusu/kahkaha konusu olmak' ifadeleri de

hedef metin kültürüne uygun ifadeler olmamıştır. Ayrıca her iki çevirmen kaynak metinde geçen sözcüğü sözcüğüne çeviride ‘ölüm çeşitlidir’ gibi bir ifade içeren cümleyi, kültürel ikame stratejisi ya da Newmark’ın deyimiyle iletişimsel çeviri yöntemiyle ‘ölümlerden ölüm beğensin’ şeklinde çevirmiştir.

Örnek 7:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	فلم يجد شيئاً على الإطلاق. لا ماء ولا طعام. إنه يشعر بالظماً، وتذكر الكلمات التي كان يسبح بها "ذو النون" وهو في بطن الحوت كما ورد في القرآن، وأخذ حاجي محمد يردد كلمات ذي النون (s.63).	
H.M.1	Her şey kökünden yokluk. Ne su ve ne ekmek. Halbuki ciğerleri yanıyor. Hemen teşbihi olan kelimeleri hatırladı: ‘Zennûn!’ o şimdi Kur’an’da geçtiği gibi balığın karnındaydı. Hacı Muhammed başladı, Zennûn sözünü tekrara (s.49).	Sözcüğü sözcüğüne Değiştirme
H.M.2	Su ve ekmek şu an ne kadar da özlediği şeylerdi. Ciğeri harareten yanmaktaydı. Hemen aklına her günkü tesbihi geldi: Za ennun. O şimdi balığın karnındaydı, tıpkı Kur’an’da geçtiği gibi. Hacı Muhammed hemen tesbihe başladı (s.52).	Sözcüğü sözcüğüne Değiştirme

H.M.1 yazarı bu örnekte genellikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini tercih etmiştir. Fakat ‘hiç bir şey yoktu’ cümlesini farklı yapıyla aktarmıştır. Ardından gelen ‘ne su ne de ekmek vardı’ cümlesindeki bağlacın kullanımında da hata yapmıştır. H.M.2 yazarı ise kaynak metindeki ‘hiçbir şey yoktu’ cümlesini çıkarmış, ayrıca ‘ne su ne de yiyecek bir şey vardı’ ifadesini de değiştirme yöntemi ile ‘su ve ekmek şu an ne kadar da özlediği şeylerdi’ şeklinde aktararak kaynak metnin anlamını farklı bir yapıyla çevirmiştir. H.M.1 yazarı ‘susamıştı’ sözcüğünü ‘ciğerleri yanıyor’ deyimiyle aktarmayı tercih etmiştir. Ancak ‘ciğerleri yanmak’ deyimi Türkçede ‘çok acı ve sıkıntı çekmek’ anlamında kullanılan bir deyim olmakla birlikte yer yer bu kullanımına da rastlanılmaktadır. Eşdeğer ya da iletişimsel bir çeviri sağlamak isteyen çevirmen, kaynak metinde geçen ifadeyi ‘susuzluktan ölmek’ deyimiyle de karşılayabilirdi. H.M.2 yazarı da aynı ifadeyi, ‘ciğerleri harareten yanmaktaydı’ şeklinde aktararak çeviri metne ‘hararet’ sözcüğünü eklemiştir.

Her iki çevirmen Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yunus için kullanılan bir ifade olan 'Zunnûn' sözcüğünü birebir aktararak hedef metinde anlaşılması zor bir çeviri oluşturmuşlardır. Kaynak metinde geçen ifadede birebir aktarım olarak; 'Kur'an'da geçtiği gibi balığın karnında iken Zunnûn'un yapmış olduğu tesbihatı hatırladı' cümlesi yer almaktadır. İletişimsel çeviriyi sağlamak isteyen çevirmen, kaynak metindeki ifadeyi, 'Hacı Muhammed, Kur'an'da geçtiği üzere balığın karnında iken Hz. Yunus'un çekmiş olduğu tesbihatı hatırladı' gibi benzer bir cümle ile aktarabilirdi. Çevirmenlerin tercih etmiş olduğu çeviriler, kaynak metinde gayet anlaşılabilir olarak geçen cümlelerin anlaşılmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Örnek 8:

	Kaynak Metin	Çeviri Stratejisi
	قالت العجوز، وقد اقشعرت بدنها: - أعوذ بالله، ولماذا تكرر هونه لهذا الحد؟ هل سرق أو قتل أو اعتدى على عفاف إحدكن؟ إنه مجرم في حق الشعب (s.187).	
H.M.1	İhtiyar kadın, tüyleri diken diken olmuştu. - Neuzu billahi. Peki bu derece adama neden hakaret ediyorsunuz? Hırsızlık mı yaptı, adam mı öldürdü, yoksa birinizin namusunu mu kirletti? - O halka karşı suçludur (s.139).	Kültürel ödüncleme Eşdeğerlik Değiştirme
H.M.2	Kadının tüyleri diken diken olmuştu: - Neuzu billah! Adama niçin işkence ediyorsunuz kızım? Hırsızlık mı yaptı? Adam mı öldürdü? - O halka karşı suç işledi anne (s.154).	Kültürel ödüncleme Eşdeğerlik Çıkarma

Her iki çevirmen yukarıdaki örneği aktarırken birbirine yakın stratejiler uygulamışlardır. Çevirmenler kaynak metindeki 'اقشعر' titremek, donakalmak, şok olmak' anlamlarına gelebilecek sözcüğü hedef metne aktarırken hedef dil kültüründe aynı etkiyi bırakabilecek olan 'tüyleri diken diken olmak' şeklinde çevirmişlerdir. Ancak kaynak metnin yapısını değiştirmişlerdir. Kaynak metindeki cümle 'duydıkları karşısında donakalan yaşlı kadın şöyle dedi' şeklinde çevrilebilirdi. Hedef metin yazarları, kaynak metinde geçen 'E'uzu billah' olarak geçen ifadeyi, biçimsel olarak değiştirerek 'Neuzu billah' olarak verip

kültürel ödünçleme yöntemi ile hedef metne aktarmayı tercih etmişlerdir. Bunun yerine belki de kaynak metne benzer bir etkiyi bırakmak için hedef metnin özelliklerinden yararlanarak ‘kulaklarıma inanamıyorum, aman Allah’ım!’ gibi ifadelerle eşdeğer bir çeviri uygulama imkânı yakalayabilirlerdi. Ayrıca ‘neden ondan bu kadar nefret ediyorsunuz’ anlamındaki cümleyi de, değiştirme yöntemi ile hedef metne aktarmışlardır. H.M.2 yazarı kaynak metinde geçen ‘sizden birinize mi saldırdı/birinize tecavüz mü etti ya da birinizin namusuna dil mi uzattı’ gibi bir anlama gelen cümleye de çıkarma işlemi uygulamıştır.

Sonuç

Kaynak metin ile hedef metinler arasında birkaç bölüm içerisinde paragraf olarak bazı farklılıkların olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca hedef metinlerde yer alan ‘Sukarno, Subarco, Ebu Haris Nasutiyon, İrama’ gibi bazı özel isimlerin kaynak metinde yer almadığı göze çarpmaktadır. Bazı isimler tarihle bağlantılı olarak hedef metinlerde yer alsa da, diğer özel isimlerin neden yer aldığı anlaşılmamıştır. Bunun yanında kaynak metinde geçen ‘حزب (parti)’ sözcüğünün, çevirmenler tarafından tarihi bilgiler ışığında ‘komünist partisi’ olarak aktarıldığı görülmektedir.

عذراء جاكارتا (‘Azrâ’u Câkartâ) adlı kaynak eserle hedef metinlerden seçilmiş olan örnekler ışığında çevirmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde tercih etmiş olabilecekleri stratejiler hakkında şu değerlendirmeyi yapabiliriz:

Genel olarak hedef metin yazarları birbirine yakın çeviri yöntemleri uygulamıştır. Ancak H.M.1 yazarının sözcüğü sözcüğüne çeviriyi, H.M.2 yazarından daha çok tercih etmiş olduğu görülmektedir. H.M.2 yazarı, yukarıdaki birçok örnekten de anlaşılacağı üzere genellikle kaynak metindeki anlamı hedef metinde farklı bir yapıda aktararak değiştirme stratejisini uygulamıştır. Bunun sonucunda da H.M.2 yazarının kaynak metni aktarırken daha fazla ekleme ve çıkarma yaptığı göze çarpmaktadır. Ancak H.M.2 yazarının çeviri metninde çıkarma yöntemini sık olarak kullanması kaynak metinde geçen ayrıntılı betimlerin yer yer hedef metne yansıtılamamasına sebep olmuştur. Bu da kaynak metnin anlamının eksik olarak aktarılmasına sebep olmuştur.

Toury'nin eşdeğerlik anlayışı açısından hedef metinler değerlendirildiğinde H.M.1 yazarının kaynak metne yakın durarak yeterli bir çeviri anlayışı tercih ettiğini söylemek mümkün iken, H.M.2 yazarının hedef dil normlarını göz önünde bulundurarak kabul edilebilir bir çeviri oluşturmaya yönelik çaba sarf ettiği ifade edilebilir. Ancak Toury'nin de belirtmiş olduğu gibi her iki hedef metin için bunu net olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü çevirmenler yer yer kaynak metin ya da hedef metin kültürüne yakın bir çeviri tercih etmiştir. Yani her iki çevirmen de bazen yeterli bir çeviriyi benimsemişken, yer yer kabul edilebilir bir çeviri oluşturmak için çaba göstermiştir.

Çevirmenlerin yer yer tercih etmiş oldukları stratejiler, kaynak metnin anlamının hedef metinlerde kaybolmasına sebep olmuştur. Oysa kaynak metin yazarının dili, üslubu gayet açık ve anlaşılır iken, hedef metinlerde yer yer karmaşık yapılı, anlaşılamayan cümlelerle karşılaşılacaktır. Bu durum da hedef metinlerin anlaşılabilirliği ve okunabilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Çeviri, bir dilde yazılmış olan herhangi bir eserin başka dillerde de yaşamasına imkân sağlayan bir etkinliktir. Çeviri stratejileri de genel itibariyle bu etkinlik sırasında çevirmene yardımcı olan unsurlar olarak görülmektedir. Çeviri stratejileri, çevirmenin bazen zorunlu bazen de tercihinin bağlı olarak uygulanır. Çeviri sürecinde çıkarma, ekleme, uyarılma, açıklama gibi bazı stratejilerin kullanımının eleştirilmesi, uygulanan stratejilerin bir hata olduğunu göstermez. Çevirmen çeviri işlemi sırasında başvurabileceği stratejiler hakkında bilgi sahibi olduğu takdirde gerekli yerlerde bu yöntemleri kullanabilecektir. Çeviri stratejilerinin yerli yerinde bilinçli olarak kullanılması hedef metinlerin okunabilirliğini artıracak ve kabul edilebilir metinlerin oluşumunu sağlayacaktır. Bu yüzden çeviri yapacak olan çevirmenin her iki dili ve kültürü bilmesi gerekmektedir. Ayrıca çevirmen, çeviriye dair bazı kuramsal bilgilere sahip olmalı ve çeviri stratejilerini kullanabilme özelliğini kazanmalıdır. Çevirmen, kaynak ve hedef metinler arasında Nida'nın ifade ettiği gibi biçimsel eşdeğerliğin yanında dinamik eşdeğerliği de sağlamalıdır.

Kaynakça

- Abdulhalik, N. A. (2010). *eş-Şahsiyetu'r-Rivâiyye beyne Ali Ahmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî*. Disûk: Dâru'l-'ilm ve'l-îmân.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil* (6. bs., C. 1-3, C. 1). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi* (1. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Aktaş, T. (1996). *Çeviri işlemine genel bir bakış*. Ankara: Orsen Matbaacılık.
- Anamur, H. (1998). Özgün bir yazınsal çeviri eleştirisi önerisi: beş düzeyli nesnel eleştiri yöntemi. *Çeviribilim ve uygulamaları dergisi*, (8), 1-13.
- Baker, M. (2011). *In Other Words: A coursebook on translation* (2. bs.). USA: Routledge.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Çalışkan, M. N. (Çev.). (1993). *Cakartalı mücahide*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Dağbaşı, G. (2017). Arapçadan Türkçeye yapılan şiir çevirilerinde nitelik sorunu. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(16), 177-195.
- Dickins, J., Hervey, S. ve Higgins, I. (2017). *Thinking Arabic translation. A course in translation method: Arabic to English* (2. bs.). London and New York: Routledge.
- Doğru, E. (2011). *Dilin derin devleti deyimler* (1. bs.). Ankara: Fecr Yayınları.
- el-'Arîni, A. b. S. (2005). *el-İtticâhu'l-İslâmî fi e'mâl Necîb el-Kîlânî el-Kasasiyyâ* (2. bs.). Riyad: Dâr Kunûz İşbilyâ.
- el-Kîlânî, N. (2015). *'Azrâ'u Cakarta*. Kahire: Dâru's-Sahvâ.
- el-Kîlânî, N. (2016). *Muzekkiratu'l-Kîlânî*. Kahire: Dâru's-Sahvâ.
- el-Mevsû'atu's-Şâmîle. (2018). *İslamport*. 15 Ağustos 2018 tarihinde <http://islamport.com/w/fqh/Web/1272/5770.htm> adresinden erişildi.
- Göktürk, A. (2016). *Çeviri: Dillerin dili* (12. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Grossman, E. (2017). *Çeviri neden önemlidir?* (A. Ece, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- How many languages are there in the world? (2018). *Ethnologue Languages of The World*. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages> adresinden erişildi.
- İşler, E. ve Yıldız, M. (2008). *Arapça çeviri kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Mansûr, M. A. (2006). *et-Terceme beyne'n-Nazariyye ve'l-Tatbîk* (2. bs.). Kahire: Dâru'l-Kemâl.
- Munday, J. (2001). *Introducing translation studies: theories and applications*. London; New York: Routledge.
- Nar, A. (Çev.). (2016). *Cakartalı kız*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York - London: Shanghai Foreign Language education Press.
- Nida, E. ve Taber, C. (1982). *The theory and practice of translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Özyön, A. (2014). Çeviride eşdeğerlik kavramının yeniden tanımlanması ve eşdeğerlik kavramı ile ilgili sorunlar. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 2(1), 28-39.

- Raková, Z. (2016). *Çeviri kuramları (Les théories de la traduction)*. (Y. Polat, Çev.). Ankara.
- Reiss, K. (2000). *Translation criticism, the potentials and limitations: categories and criteria for translation quality assessment*. (E. F. Rhodes, Çev.). Manchester, U.K. : New York: American Bible Society.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: new paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri kuramları: giriş*. (E. Durukan, Çev.). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak: Arapça çeviride eşdeğerlik* (2. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- T. Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si* (3. bs.). İstanbul: Say Yayınları.
- Venuti, L. (2004). *The translator's invisibility: a history of translation*. London and New York: Taylor & Francis e-Library.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri: kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde araştırma: disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesiliğe*. İstanbul: Multilinugal.
- Yıldız, M. (2009). Necip Mahfuz (hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri). *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 17-28.
- Yıldız, M. (2017). Türkiye'de Necip Mahfuz literatürüne genel bir bakış (C. 2, ss. 78-87). Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat), sunulmuş bildiri, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.